

დარგი: ფილოლოგია

ვერა წერეთელი

განათლება ანტიკურ საბერძნეთსა და რომში

ევროპულ კულტურას ფესვები ბერძნულ-რომაულ ცივილიზაციაში აქვს გადგმული. ანტიკური ცივილიზაცია ასაზრდოებს ევროპული კულტურის თითქმის ყველა სფეროს. აღსანიშნავია, რომ 21-ე საუკუნის ევროპულ საგანმანათლებლო სივრცეში არსებობს არა მხოლოდ ცალკეულ ელემენტთა თანხვედრა განათლების ანტიკური სისტემიდან, არამედ შეინიშნება მთელი სისტემის მსგავსება. უკვე კარგა ხანია თანამედროვე პროცესების პრიზმაში არ შესწავლილა განათლების ანტიკური სისტემა. განათლება მუდმივად განახლებადი პროცესია – ყველა თაობას თავისი სურვილები, მოთხოვნები და მიზნები მოაქვს. ნაშრომში ახალი კუთხითაა ეს საკითხი დასმული და ახალი სტანდარტების და მოთხოვნების გათვალისწინებითაა შემესწავლილი. ანტიკურ ლიტერატურულ წყაროებზე დაყრდნობით განხილულია ანტიკური განათლების ძირითადი კონცეფცია, პრინციპები და ყველა ცალკეულ შემთხვევაში დადგენილია ამ პრინციპების თანამედროვეობასთან მიმართება.

განათლების საკითხი ყოველთვის, ყველა ეპოქაში, ყველა ტიპის საზოგადოებაში აქტუალურია და დიდ ინტერესს იწვევს. განათლების საკითხი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია დღეს, როდესაც ევროპულ საგანმანათლებლო სივრცეში მიმდინარეობს განათლების მაღალი ხარისხის ძიების და ინოვაციების სტრატეგიების შემუშავების პროცესები. საქართველო აქტიურად ცდილობს, თავისი წვლილი შეიტანოს ამ პროცესებში, მზად იყოს ევროპული ინტეგრაციისა და უმაღლესი განათლების ევროპული სივრცის შექმნით წარმოქმნილი ახალი გამოწვევებისათვის და ახალ შესაძლებლობებს ეფექტური, სისტემური და კოორდინირებული თანამშრომლობით უპასუხოს, სწავლის ხარისხის გაუმჯობესებისა და კარგი ცვლილებების შეტანის დიდი სურვილით. ამ პროცესში აქტიურად არის ჩართული აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, რომელიც უძველესი, მაგრამ მუდმივად განახლებადი უმაღლესი სასწავლებელია.

ევროპულ კულტურას ფესვები ბერძნულ-რომაულ ცივილიზაციაში აქვს გადგმული. ანტიკური ცივილიზაცია ასაზრდოებს ევროპული კულტურის თითქმის ყველა სფეროს (Bragie 1992: 15-16). აღსანიშნავია, რომ 21-ე საუკუნის ევროპულ საგანმანათლებლო სივრცეში არსებობს არა მხოლოდ ცალკეულ ელემენტთა თანხვედრა განათლების ანტიკური სისტემიდან, არამედ შეინიშნება მთელი სისტემის მსგავსება. უკვე კარგა ხანია თანამედროვე პროცესების პრიზმაში არ შესწავლილა განათლების ანტიკური სისტემა. რადგან განათლება მუდმივად განახლებადი პროცესია – ყველა თაობას თავისი სურვილები, მოთხოვნები და მიზნები მოაქვს, კიდევ ერთხელ საჭიროდ ჩავთვალე საკითხი დაგვეყენებინა და ახალი სტანდარტების და მოთხოვნების გათვალისწინებით შემესწავლა. შევეცადე, ანტიკურ ლიტერატურულ წყაროებზე დაყრდნობით განმეხილა ანტიკური განათლების ძირითადი კონცეფ-

ვ. ნერთელი

ცია, პრინციპები და ყველა ცალკეულ შემთხვევაში დამედგინა ამ პრინციპების თანამედროვეობასთან მიმართება.

საქართველოს განათლების სისტემა დღეს რეფორმების წინაშე დგას. აღსანიშნავია, რომ 21-ე საუკუნის ევროპულ საგანმანათლებლო სივრცეში არსებობს არა მხოლოდ ცალკეულ ელემენტთა თანხვედრა განათლების ანტიკური სისტემასთან, არამედ შეინიშნება მთელი სისტემის მსგავსება. სტატიაში შევეცდები ვაჩვენო, განათლების რა სისტემა მოქმედებდა ანტიკურ საბერძნეთსა და რომში და გამოვკვეთო ის პრიორიტეტები, რომლებიც თანამედროვე განათლების სისტემის საფუძველი გახდა; ხაზი გავუსვა, რა იმეკვიდრა მისგან განათლების ევროპულმა სისტემამ, რომლის ზოგად ტენდენციებსა და სტანდარტებს ეყრდნობა თანამედროვე საქართველოს განათლების სისტემაც.

აღმოჩნდა, რომ მსგავსია ძალიან ბევრი რამ. რადგან ჩემთვის ყველაზე ცნობილი განათლების სისტემა ქართულ სივრცეში მოქმედი იყო, შევეცადე, ანტიკური ელემენტების თანამედროვეობაში არსებობა უპირატესად სწორედ მის მაგალითზე დამედგინა. რა თქმა უნდა, შეიძლება შემთხვევით თანხვედომასთანაც გვქონდეს საქმე, მაგრამ კვლევისას აღმოვაჩინე არა უბრალოდ ცალკეულ ელემენტთა თანხვედრა, არამედ მსგავს ელემენტთა ისეთი რაოდენობა, რომელიც საშუალებას გვაძლევს ვილაპარაკოთ მსგავსებათა მთელ სისტემაზე.

მსოფლიო ლიტერატურის ერთ-ერთი პოპულარული, განათლების თემა ანტიკურ მხატვრულ ლიტერატურაში ჩამოყალიბდა სრულყოფილად და მას რეალიზაციის საკმაოდ მრავალფეროვანი ფორმები აქვს. განათლების თემამ ანტიკურ ლიტერატურაში ასახვა ჰპოვა როგორც ინდივიდუალური პერსონაჟების, ასევე საერთოდ საზოგადოების დონეზე, როგორც თეორიული მსჯელობის, ისე კონკრეტული უნარ-ჩვევების გამოვლენის სახით.

განათლების თემის სიუჟეტურად ხორცშესხმის პროცესში ავტორები მიმართავდნენ ან თემაზე ზოგად მსჯელობას, ან ამ თემისათვის დამახასიათებელი ელემენტების ინტენსიფიკაციას.

ანტიკურ საბერძნეთსა და რომში განათლების შესახებ ზრუნვა ერთი ხანგრძლივი უწყვეტი პროცესი იყო, რომელიც მუდმივად იცვლებოდა, ახლდებოდა და დროისა თუ საზოგადოების ადეკვატური ხდებოდა. განათლების კონცეფცია აქ გულისხმობდა ფიზიკურად და სულიერად სრულყოფილი ადამიანის აღზრდას. განათლების საკითხებში სახელმწიფოს ჩართულობა ძალიან დიდი იყო –ინვენტარის შექმნიდან ფინანსების ადმინისტრირებამდე, მრავალფეროვანი სასწავლო პროგრამების დადგენამდე და მასწავლებელთა ხელფასების განსაზღვრამდე.

ანტიკურ საბერძნეთსა და რომში შექმნილი განათლების მრავალგვარი კონცეფციების შესწავლა ნათელს ხდის, თუ რაოდენ დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდნენ საზოგადოებრივი ცხოვრების ამ სფეროს ანტიკურ საზოგადოებაში. საბერძნეთმა უდიდესი გავლენა იქონია რომში განათლების სისტემის ჩამოყალიბებაზე, მოგვიანებით კი ორივემ ერთად განსაზღვრეს მთელი ევროპული განათლების ძირითადი კონცეფციები (მიმოხ. იხ. Toi 2001).

ანტიკურ ლიტერატურაში განათლების საკითხების დამუშავებას ყველა ძირითადმა ჟანრმა მიმართა და ყველა შემთხვევაში იგი დამუშავდა ამა თუ იმ ჟანრის სპეციფიკიდან გამომდინარე. ეპოსში მართალია, ეს თემა ტრადი-

ცული ფორმით არ მუშავდება, არც სიტყვა „განათლება“ სადმე ნახსენები, მაგრამ იმ ეპოქების გათვალისწინებამ, რომლებშიც ეპიკოსები ცხოვრობდნენ და თავად იღებდნენ განათლებას, დიდად განსაზღვრა მათი პერსონაჟების განსწავლულობა, რომელიც ჩნდება სხვადასხვა ინტელექტუალურ დონეზე. ესენია: ლინგვისტურ- ჰუმანიტარული, ლოგიკურ- მათემატიკური, მხედველობით- გრაფიკული, ფიზიკურ- კინესთეტიკური, სმენით-მუსიკალური, ინტერპერსონალური და ინტრაპერსონალური ინტელექტი.

ლირიკულ პოეზიაში, ჩვენამდე მოღწეული ნაწარმოებების გათვალისწინებით, ძალზე აქტიურად შემოვიდა ლიტერატურაში განათლების პრობლემები. საფო იყო პირველი ქალი მასწავლებელი, რომელმაც შექმნა იმ დროისათვის ერთ-ერთი ძლიერი საგანმანათლებლო კერა; ხოლო ლირიკული გუნდები, თავისი მრავალმხრივი პროგრამებით, გარკვეულწილად, სასკოლო დაწესებულების ადეკვატური იყო (Calame 1997: 222–224).

ყველაზე უფრო რელიეფურად განათლების თემა გამოიკვეთა „განათლების იარაღად“ წოდებულ ანტიკურ დრამაში, რომელსაც შეუძლია ადამიანს მრავალმხრივი განათლება შესძინოს. ჩვეულებრივ, ანტიკურ ტრაგედიაში თემები და მოტივები დაკავშირებულია ტრაგედიისათვის დამახასიათებელ ვნებათაღელვასთან, რასაც ვერ ვიტყვით განათლების თემასთან დაკავშირებით, თუ მხედველობაში არ მივიღებთ ზოგადად ტანჯვის გზით ცოდნის შეძენის ესქილესეულ განმარტებას („პათემატა მათემატა“). დრამის პერსონაჟებს აქვთ მრავალმხრივი ცოდნა და ფართო სპექტრი (არა ყოველთვის ტანჯვის გზით მიღებული), სამედიცინო განათლებიდან დაწყებული მჭევრმეტყველებით დამთავრებული.

ანტიკურმა ტრაგედიამ სცენაზე ასახა ქალთა არარეალური ცოდნა, რაც მოგვიანებით გააშარჟა ძველმა ატიკურმა კომედიამ (არისტოფანემ). აქვე კომიკურ ფერებში წარმოდგა ე.წ. სოფისტური განათლების „გაღმა შედავებისა“ და „შავის თეთრად წარმოჩენის“ მანკიერი მხარეები.

ელისისტური ეპოქიდან მოყოლებული რომაულმა ტრაგედიამ და კომედიამ, არსებითად, განაგრძეს ბერძნული დრამის ტრადიციები. თუმცა, პლატუსთან უფრო მეტად განათლების თემის პრევალირების, ხოლო ტერენციუსთან – მელოდრამატული ინტერპრეტაციების ცდები გვაქვს.

ანტიკურმა პროზამ შემოგვთავაზა განათლების თემის მეტამორფოზების სხვადასხვა დონე, რომელიც შეესაბამებოდა ამა თუ იმ ეპოქის სოციალურ კონტექსტს. ფილოსოფოსებმა შექმნეს განათლების სისტემა იდეალური სახელმწიფოსათვის. განათლების ამ სისტემის მთავარი მიზანია პიროვნების ჩამოყალიბება თავისუფალ, დამოუკიდებელ ინდივიდად, რომელიც შემდგომ გახდება ორგანიზებული, ყოველმხრივ სრულყოფილი მმართველი. ფილოსოფოსები გვთავაზობენ განათლების სისტემის მათ მიერ გამოგონილ, იდეალურ მოდელს და არცერთი მათგანი არ უთმობს ყურადღებას რეალურად არსებული განათლების სისტემის აღწერას. უფრო მეტიც, ისინი არ საუბრობენ სწავლების იმ მეთოდებზე, რომლებსაც იყენებდნენ თავიანთ სკოლებში. აღსანიშნავია, რომ ჯერ კიდევ ძვ.წ.ა. V საუკუნეში ათენელი მოაზროვნენი მსჯელობდნენ ლიბერალურ განათლებაზე, თუმცა პლატონმა და არისტოტელემ ერთი საუკუნის შემდგომ შემოგვთავაზეს ამ ტიპის განათლების კონცეპტუალური გააზრება. მათი აზრით, მხოლოდ ლიბერალურ განათლებას შეუძლია

ვ. ნერეთელი

შექმნას თავისუფალი პიროვნება. პლატონისა და არისტოტელეს ყველაზე ძირითადი პრინციპები უდევს საფუძვლად თანამედროვე „ლიბერალური განათლების“ ცნებას. განათლებაზე მათი შეხედულებების საფუძვლიანი შესწავლა დაგვეხმარება უკეთ აღვიქვათ XXI საუკუნის „ლიბერალური“ ანუ ჰუმანისტური განათლების სფერო (Mayer 1960: 86).

რომაულ პროზაში ე.წ. ტექნიკური ლიტერატურის ავტორებმა და გრამატიკოსებმა გაამდიდრეს სკოლები სახელმძღვანელოებით სხვადასხვა სფეროებში (მიმოხ.იხ. ჩიხლაძე 2014).

ანტიკური ეპოქის განათლების სისტემიდან განათლების თანამედროვე სისტემამ იმდენი რამ იმეკვიდრა და შეინარჩუნა, რომ შეიძლება თამამად ვამტკიცოთ: განათლება ანტიკურობიდან მოყოლებული დღემდე ერთი უწყვეტი პროცესია. ჩვენამდე მოღწეული ლიტერატურის ანალიზმა დაგვანახა: ანტიკური ეპოქის სხვადასხვა პერიოდისა თუ ჟანრის მწერლები სახიერად აჩვენებენ, რა პრიორიტეტები იკვეთება და ქრება დროდადრო განათლების სისტემაში, მაგრამ, როგორც ჩანს, ყოველთვის დაგვჭირდება დიდი ჰუმანისტების ნააზრევთან მიბრუნება; და მანამ იქნებიან მათი თხზულებები ჩვენ სამაგიდო წიგნად, სანამ კაცობრიობა საბოლოოდ არ აირჩევს განვითარების სწორ გზას.

ანტიკური განათლება არის პროექტი უნივერსიტეტებისა და უნივერსიტეტებისათვის. ეს არის პასუხი ყველა გამოწვევაზე, ეს არის დევიზი: საგანმანათლებლო სტრუქტურებისა და პროგრამების შემუშავება მრავალფეროვნებისა და ავტონომიის საფუძველზე; ზოგადი და დარგის სპეციფიკური კომპეტენციების გამოყენება; ფოკუსირება კომპეტენციებზე. ფაქტია, რომ ანტიკური მწერლობის პერსონაჟებს აქვთ მრავალმხრივი უნარ-ჩვევები, უნარები და შესაძლებლობები მთელ სისტემასთან მიმართებაში; არიან კრიტიკულნი და თვითკრიტიკულნი, აქვთ ეთიკური პასუხისმგებლობის გამოხატვის, ცოდნის პრაქტიკაში გამოყენების, ახალ სიტუაციასთან შეგუების, სწავლის, პრობლემის გადაჭრის, ხარისხზე ზრუნვის, გუნდთან მუშაობის, ანალიზისა და სინთეზის უნარები; მათ შეუძლიათ მრავალფეროვნებისა და მულტიკულტურალიზმის პატივისცემა; არიან წარმატებულები, ინიციატიურები და შეუძლიათ წარმატების გაზიარება. ეს ყველაფერი ის არის, რასაც განათლების თანამედროვე სისტემა, მაგალითად თუნიზი ჰქვია.

დღეს უნივერსიტეტი გვაწვდის არა განათლებულ, არამედ უნარ-ჩვევების მქონე ინდივიდს, რომელსაც შეუძლია საბაზრო კონიუნქტურის გამოცნობა. „ცოდნა“ წარმოადგენს პროდუქტს, რომელიც კარგად უნდა გაიყიდოს (Gonzales... 2008: 8). ადამიანი მაინც მთავარია. ის უნდა გაიყიდოს კარგად და ამა თუ იმ უნივერსიტეტის ბრენდად იქცეს. განათლებული ადამიანი აღიზრდება ნაციონალურ უნივერსიტეტში. მან უნდა იცოდეს ნაციონალური კულტურა, მაგრამ ასევე აუცილებლად კარგად უნდა იცოდეს კულტურის ანტიკური და ქრისტიანული სათავეები.

მნიშვნელოვანია იმ უწყვეტობის ჩვენება, რომელიც ანტიკურობიდან იღებს სათავეს. შევეცადე, იერერქიულად შემექმნა შედარებითი ლიტერატურათმცოდნეობის კვლევათა ველი, სადაც ცენტრალური პოზიცია ანტიკურ სამყაროს უკავია.

არ არსებობს ნეიტრალური ცოდნა. ნებისმიერი ცოდნა ტენდენციურია, ხოლო ნებისმიერი დისკურსი სხვადასხვა ძალთა ურთიერთმიმართების შედეგია. ფაქტობრივი სიზუსტე არაა მნიშვნელოვანი. მთავარია მიმართება, ანუ მკვლევარის მოტივები და მიზნები – თუ რა მიმართება აქვს ცოდნასთან მას, ვინც ცოდნას იყენებს. თანამედროვე უნივერსიტეტი ამის განხორციელების ადგილია.

როცა განათლებაზე ვლაპარაკობთ, უნდა ვიცოდეთ, რომ თითოეული ჩვენგანი ადეკვატური უნდა იყოს იმ სამყაროს, რომელშიც ვართ. ამ რაკურსში განათლება ნაციონალიზმის ინსტრუმენტად იქცევა. ეს ნიშნავს, რომ ჩვენ განაცხადი გავაკეთოთ, რომ ჩვენ აქ და ახლა ვარსებობთ, რომ ჩვენს არსებობას ღირსება აქვს და რომ ჩვენი კულტურის სხეულში შეიძლება რაღაც მნიშვნელოვანი დაიხადოს. ეს არ უნდა იყოს სულიერების დაკონსერვების სურვილი და მუდმივად წარსულზე გლოვა. ამგვარი საზოგადოება ვერ გაუძლებს ისტორიულ გამოცდებს. როგორც მ. მამარდაშვილი იტყოდა „იქ არ არიან, სადაც არიან“. ჩვენ უნდა გავხედეთ ერთიანი საკომუნიკაციო სივრცის თანამომადწილენი, და არ უნდა ვქმნიდეთ ერთგვარ უტოპიურ ინტელექტუალურ გარემოს, რომელსაც თავისი დრო და სივრცე აქვს, სადაც უფლებებელყოფილია პერსონისა და საზოგადოების ადეკვატურობა. პათეტიკური ნაციონალიზმის სუბსტანციით მოქსოვილი განათლება იმ ინტელექტუალურ საცობად შეიძლება იქცეს, რომელმაც ბევრი არგუმენტი მისცა ულტრალიბერალური და პრაგმატული განათლების მომხრეებს. განათლების რეფორმა სწორედ ამ დისბალანსის წინააღმდეგ უნდა იყოს მიმართული. პერსონას უნდა შევუქმნათ ერთგვარი ფორმალიზებული ინტელექტუალური გარემო, რომელშიც სხვებთან ერთად შეიძლება მოძრაობას და არ იქნება მხოლოდ ჰერმეტიკულ მთლიანობად გაგებული ნაციონალური კულტურის ნაყოფი. იგი უნდა ეზიაროს იმ პარადიგმებს, რომლებიც მას ფუნქციონალურსა და კომუნიკაბელურს გახდის. ამ ყველაფერში ანტიკურ განათლებაზე ორიენტირებულობას თავისი დიდი წილი აუცილებლად ექნება. ამ ყველაფერთან შეიძლება ანტიკური ეპოქის გამოცდილების გაზიარებამ მიგვიყვანოს.

ლიტერატურა:

ჩიხლაძე 2014 : ჩიხლაძე ნ. უცნობი რომაელი ავტორები. ქუთაისი: აწსუ გამომცემლობა, 2014.

Bragie 1992: Bragie R. Europe, la voie romaine . Criterion, Paris, 1992.

Calame 1997: Calame C. Les choeurs de jeunes filles. Rome, 1997.

Gonzales ...2008: Gonzales J., Wagenaar R.,(editors). Tuning Educational Structures in Europe. An introduction, 2008.

Mayer 1960: Mayer F. A History of Educational Thought. Columbus, OH: Charles E. Merrill Books, 1960.

Too 2001: Too Y. L., Education in Greek and Roman Antiquity. Boston: Brill, 1997.